

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.20.02.02>

PIOTR SZKUTNIK

UNIWERSYTET ŁÓDZKI / UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

 <https://orcid.org/0000-0001-6086-2655>

Krąg rodzinny ks. Andrzeja Chylińskiego (1799–1862), proboszcza parafii Męka w dekanacie sieradzkim

ABSTRACT

The family circle of Fr. Andrzej Chyliński (1799–1862), Męka parish priest in the Sieradz deanery

After his studies at the seminary in Włocławek, Andrzej Chyliński, born in 1799, was ordained a priest in 1823. He was initially a vicar in Mstów, then an administrator in Przystajń, Wilkowiecko, Mierzyn, and Wola Grzymalina. In the years 1833–1843, he served in Wąsosz, and in the years 1843 to 1862 – that is until his death – he was an administrator and parish priest in Męka in the Kujawsko-Kaliska diocese. He was born in a family of craftspeople and came from a small private town of Lubraniec near Włocławek. After his father's death, Andrzej Chyliński's family, who he undoubtedly supported, lived in the priest's pastoral institutions. The clergyman's position influenced the marriages of his sisters. A certain accumulation of capital, which was possible thanks to the brother's work, was perhaps useful for the dowry. The priest's brothers-in-law were the son of a clerk – probably an impoverished nobleman – and the son of townspeople from Kielce. The social circle of the priest's relatives consisted of representatives of the local nobility, intelligentsia, low-level officials, skilled workmen, as well as local peasants. In order to match the yeomanry environment, the clergyman tried to raise the social status of his loved ones in various acts and deeds by calling them “born”. The desire to establish the current position and to obliterate the petty-bourgeoisie origin should be associated with interference in the content of the metric records of the priest's siblings, in which bourgeois qualifiers such as “honest” and “notorious” were removed and replaced by the term “Sir”.

Keywords: genealogy, biographical writing, social promotion, Lubraniec, Męka, lower middle class, clergy, 19th century

STRESZCZENIE

Urodzony w 1799 r. Andrzej Chyliński, po nauce w seminarium we Włocławku, został w 1823 r. wyświęcony na księdza. Był początkowo wikariuszem w Mstowie, następnie administratorem w Przystajni, Wilkowiecku, Mierzynie, Woli Grzymalinie, w latach 1833–1843 w Wasoszu, a w latach 1843–1862 administratorem i proboszczem parafii Męka w diecezji kujawsko-kaliskiej. Pochodził z rodziny rzemieślniczej, z małego prywatnego miasta Lubraniec pod Włocławkiem. Po śmierci ojca na placówkach duszpasterskich księdza mieszkała jego rodzina, którą niewątpliwie utrzymywał. Pozycja duchownego wpłynęła na mariaże jego sióstr. Pewna akumulacja kapitału, która nastąpiła dzięki pracy brata, zapewne przydała się na posag. Szwagrami kapłana zostali: syn urzędnika – zapewne zubożałego szlachcica oraz syn mieszczan z Kielc. Krąg towarzyski krewnych księdza składał się z przedstawicieli lokalnej szlachty, inteligencji, urzędników niskiego szczebla, fachowców, jak też okolicznych chłopów. By dorównać drobnoszlacheckiemu otoczeniu, duchowny starał się podnieść status społeczny bliskich, w aktach określając ich mianem „urodzonych”. Z chęcią ugruntowania aktualnej pozycji i zatarcia drobnomieszczańskiego pochodzenia należy wiązać ingerencję w treść zapisów metrykalnych rodzeństwa księdza, w których usunięto kwalifikatory mieszczańskie „uczciwy” i „sławetny”, zastępując je określnikiem „pan”.

Słowa kluczowe: genealogia, biografistyka, awans społeczny, Lubraniec, Męka, drobnomieszczaństwo, duchowieństwo, XIX w.

Wstęp

Szersze analizy prozopograficzne duchowieństwa katolickiego wymagają jednostkowych, szczegółowych badań biograficznych z wykorzystaniem źródeł umożliwiających odtworzenie pochodzenia kapłana¹. W nurt tych rozważań wpisuje się również niniejsza praca, która stanowi próbę rekonstrukcji powiązań rodzinnych przedstawiciela duchowieństwa parafialnego w diecezji kujawsko-kaliskiej.

Celem artykułu jest przedstawienie pochodzenia i najbliższej rodziny ks. Andrzeja Chylińskiego. W tekście omówiono wpływ kariery i prestiżu duchownego na losy jego rodzeństwa. Pozycja księdza ułatwiła awans jego krewnych. Powstałe w otoczeniu kapłana kontakty towarzyskie wpłynęły bowiem na decyzje matrymonialne jego sióstr. Zaprezentowano również sposoby zatarcia pierwotnie niższego pochodzenia społecznego rodziny.

¹ Por. np. K. Lewalski, *Odsłony codzienności. Rzymskokatolickie duchowieństwo parafialne na prowincji Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2019.

Tytułowego bohatera artykułu, Andrzeja Chylińskiego można uznać za reprezentanta duchowieństwa administrującego względnie dużymi parafiami wiejskimi. Jako kanonik honorowy wyróżniał się też na tle księży dekanatu, w większości niemających dystynktorium².

Posługa kapłańska

Andrzej Chyliński urodził się w 1799 r. Naukę w seminarium we Włocławku rozpoczął w roku 1819³. Świecenia kapłańskie przyjął w 1823 r.⁴ Następnie spełniał posługę kapłańską na południowym krańcu diecezji kujawsko-kaliskiej w dekanacie częstochowskim w parafii Mstów. Później był komendarzem⁵ w parafii Przystajń (1828–1830)⁶ w ościennym dekanacie krzepickim i w Wilkowiecku (1830–1832)⁷, ponownie w dekanacie częstochowskim. Następnie był duszpasterzem w Mierzynie w dekanacie piotrkowskim, później administratorem parafii Wola Grzymalina w dekanacie brzeźnickim. W następnej kolejności (w latach 1833–1843) A. Chyliński administrował parafią Wąsosz w dekanacie krzepickim⁸. Ostatecznie opuścił południowe rubieże diecezji. Druga połowa okresu jego pracy kapłańskiej przypada na już trwałe pobyt w okolicach jej centralnej części. W latach 1843–1862 pełnił funkcję administratora i proboszcza parafii Męka⁹. W tym czasie został kanonikiem honorowym kaliskim.

² W składającym się z 15 parafii dekanacie sieradzkim jedynie pięć parafii (w tym Męka) miało ponad 2000 wiernych. Por. *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno domini 1862...*, Warszawa [1861], s. 19–20.

³ *Ordo divini officii ad usum universi cleri saecularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno bissextili MDCCCXX...*, Warszawa [1819], s. 8.

⁴ S. Zabraniak, *Między Wartą a Liswartą. Z dziejów parafii Wąsosz (do 2015 r.)*, Częstochowa 2015, s. 133.

⁵ Komendarz – duchowny, który otrzymał komendę, tymczasowy administrator pełniący obowiązki parafialne na wakującym probostwie. Por. *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznemi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób*, wyd. M. Nowodworski, t. X, Warszawa 1877, s. 542–543.

⁶ W.P. Właźlak, *Parafia Przenajświętszej Trójcy w Przystajni*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej” 2015–2016, t. VII–VIII, s. 101.

⁷ Idem, *Parafia św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy w Wilkowiecku*, *ibidem*, s. 127.

⁸ S. Zabraniak, *op. cit.*, s. 133.

⁹ W. Kujawski, *Kościelne dzieje Sieradza*, Włocławek 1998, s. 164.

Miejsce pochodzenia

Położone około 20 km na południowy zachód od Włocławka prywatne miasto szlacheckie Lubraniec¹⁰ w wieku XIX „było biedne i źle zabudowane”. Mieszkańcy trudnili się głównie szewstwem. W 1827 r. w 149 domach było łącznie z Żydami 1906 mieszkańców¹¹. W 1806 r. założono tu na nowo szkołę, w której w 1816 r. uczyło się 96 uczniów¹². Dla dzieci rzemieślników była to szansa na zdobycie podstawowej edukacji, z czego rodzina A. Chylińskiego zapewne skorzystała, co sugerują autografy jego rodzeństwa.

Andrzej Chyliński przyszedł na świat 23 listopada 1799 r. w Lubrańcu. Chrzest przyjął kolejnego dnia. Jego rodzicami chrzestnymi zostali „sławetny”¹³ Walenty Gniewecki, kawaler, i Rozalia Zychowska z Lubrańca¹⁴. Najprawdopodobniej był przedślubnym dzieckiem swych rodziców, którzy zawarli małżeństwo dwa i pół miesiąca później. Kawaler Jan Chyliński, liczący 26 lat, i panna Marianna Badowska, mająca 20 lat, pobrali się w Lubrańcu 10 lutego 1800 r., w obecności świadków Józefa Starnawskiego, Wojciecha Jankiewicza i Michała Zuchowskiego, mieszkańców Lubrańca¹⁵. Andrzej był zatem pierworodnym potomkiem swych rodziców. Młodsze rodzeństwo przyszło na świat w Lubrańcu w latach 1802–1820:

1) 11 lutego 1802 r. Julianna Marianna, która w dniu urodzin przyjęła chrzest, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Michał Jankiewicz i Agnieszka Jankiewiczowa. W ceremonii asystowali Jakub Veyner¹⁶ i Agnieszka Jankiewiczowa, mieszkańcy Lubrańca¹⁷.

2) 1 stycznia 1805 r. Marianna, która 8 stycznia przyjęła chrzest, a jej rodzicami chrzestnymi zostali „uczciwi” Chrystian Szulc i Magdalena Adamczewska. W ceremonii asystowali „uczciwi” Wojciech Adamczewski oraz Magdalena Szulcowa, mieszkańcy Lubrańca¹⁸.

¹⁰ W. Kubiak, *Dzieje Lubrańca*, Toruń 2005, s. 52–64.

¹¹ S. Muznerowski, *Lubraniec (monografia)*, Włocławek 1910, s. 159.

¹² *Ibidem*, s. 146–147.

¹³ Przy nazwiskach podano kwalifikatory stanowe: *honestus* – uczciwy, *famatus* – sławetny, *dominus* – pan, *generosus* – urodzony.

¹⁴ Archiwum Diecezjalne we Włocławku [dalej: ADWł], sygn. KM par. Lubraniec 2, s. 92.

¹⁵ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 24, s. 121.

¹⁶ Lub Vegner.

¹⁷ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 2, s. 112.

¹⁸ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 2a, s. 15.

3) 24 kwietnia 1806 r. Stanisław, który 5 maja przyjął chrzest, a jego rodzicami chrzestnymi zostali „uczciwy” Wojciech Sobiecki i Marianna Kuźnicka, mieszkańcy Lubrańca¹⁹.

4) 14 stycznia 1809 r. Marianna Franciszka, która 30 stycznia przyjęła chrzest, a jej rodzicami chrzestnymi zostali zamieszkały w Lubrańcu „sławetny” Jakub Kokorzycki, majster kunsztu szewskiego, niepiśmienny, liczący 40 lat, oraz Teodora Bogacka. W ceremonii asystowali Augustyn Bogacki, majster kunsztu rymarskiego, niepiśmienny, liczący 30 lat, oraz panna Magdalena Cichocka, mieszkańcy Lubrańca²⁰.

5) 7 lub 8 maja 1811 r.²¹ Joanna Nepomucena Julianna, która 9 maja przyjęła chrzest, a jej rodzicami chrzestnymi zostali „pan” Walerian Łukasiewicz i Joanna Dorota Goetze, mieszkańcy Lubrańca²². Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Łukasz Andrychowski, majster kunsztu stolarskiego, liczący 40 lat, i Jan Siboroski, kościelny, liczący 60 lat, zamieszkali w Lubrańcu²³.

6) 23 marca 1817 r. Salomea, która 7 kwietnia 1817 r. przyjęła chrzest, a jej rodzicami chrzestnymi zostali „pan” Wincenty Brański, sekretarz, i „sławetna” Rozalia Kucińska²⁴.

7) 3 lub 28 marca 1820 r.²⁵ Józef, który 29 września przyjął chrzest, a jego rodzicami chrzestnymi zostali „sławetny” Seweryn Płatkoski, rolnik, kawaler, niepiśmienny, liczący 26 lat, i Józefa Kręplewiczowa²⁶. Świadcami wymienionym w akcie urodzenia był Tomasz Bednarowicz, szewc, niepiśmienny, liczący 45 lat, zamieszkały w Lubrańcu²⁷.

¹⁹ *Ibidem*, s. 34.

²⁰ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 2a, s. 67; Archiwum Państwowe w Toruniu – Oddział we Włocławku [dalej: APToW], Akta Stanu Cywilnego [dalej: ASC] Lubraniec, sygn. 1, s. 24–25, nr 52.

²¹ Różnica między datą podaną w metryce chrztu i akcie stanu cywilnego urodzenia.

²² ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 4, s. 18.

²³ APToW, ASC Lubraniec, sygn. 9, nr 7.

²⁴ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 4, s. 99. Część zapisu metrykalnego tyżająca się zapewne daty urodzenia jest wytarta, stąd mogą pojawić się wątpliwości, czy narodziny nastąpiły w roku chrztu.

²⁵ Różnica między datą podaną w metryce chrztu i akcie stanu cywilnego urodzenia.

²⁶ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 4, s. 152.

²⁷ APToW, ASC Lubraniec, sygn. 27, nr 85.

Wśród chrzestnych i świadków dzieci Chylińskich dominują „uczciwi”, rzadziej „sławetni”; rzemieślnicy (szewcy, rymarz, stolarz), pojawia się rolnik, kościelny, będący mieszczanami z Lubrańca. Z wyżej sytuowanego środowiska wywodził się jedynie sekretarz, zapewne lokalnego urzędu, określony jako „pan”. Świadkowie byli niepiśmienni, podobnie jak ojciec dzieci. Znany z metryk krąg osób świadczy o niewielkiej więzi towarzyskiej rodziny z elitami miasteczka czy okolic. Rodzice duchownego z pewnością kontaktowali się z krewnymi, którzy również przebywali w Lubrańcu.

W Lubrańcu mieszkali w tym czasie małżonkowie Andrzej i Katarzyna Chylińscy, mający podobne kontakty towarzyskie co Jan i Marianna Chylińscy. Możliwe, że przyszły ksiądz A. Chyliński był bratankiem swego starszego imiennika, „uczciwego” („sławetnego”) Andrzeja Chylińskiego. Jego potomstwo przyszło na świat w Lubrańcu w latach 1801–1805:

1) 16 sierpnia 1801 r. Bartłomiej, który 17 sierpnia przyjął chrzest, a jego rodzicami chrzestnymi zostali Michał Jankowski z Bielic i Katarzyna Markiewiczowa. W ceremonii asystowali Wojciech Sobecki i Franciszka Tomaszewska oraz Jan Krzeczewski i Petronella Krzymińska, mieszkańcy Lubrańca²⁸.

2) 16 sierpnia 1803 r. Bartłomiej²⁹, który 18 sierpnia przyjął chrzest, a jego rodzicami chrzestnymi zostali „sławetni” Antoni Popieliński i Marianna Koźmicka. W ceremonii asystowali „sławetny” Fran[...]³⁰ Kuźmicki i Agnieszka Jankiewiczowa, mieszkańcy Lubrańca³¹.

3) 14 października 1805 r. Szymon, który 20 października przyjął chrzest, a jego rodzicami chrzestnymi zostali „sławetni” Fryderyk Weis[bremur], kawaler, i Franciszka Jankiewiczowa, mieszkańcy Lubrańca³².

Prawdopodobnie krewnym wyżej wymienionych Jana i Andrzeja Chylińskich (może bratankiem), a jednocześnie bratem stryjecznym duchownego był Łukasz Chyliński, syn Szymona i Magdaleny Chylińskich, urodzony około 1800 r., który pojawia się w Lubrańcu

²⁸ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 2, s. 107.

²⁹ Urodzony w drugą rocznicę narodzin starszego brata, otrzymał jego imię.

³⁰ Zapewne Franciszek. Odczyt niepewny, uzupełnienie bądź rozwinięcie skrótu zamieszczono w nawiasie kwadratowym antykwą.

³¹ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 2, s. 128.

³² ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 2a, s. 27.

znacznie później. Dnia 9 kwietnia 1826 r. Ł. Chyliński jako kawaler, majster kunsztu kowalskiego, zamieszkały na Cegielce pod Żydowem, w wieku 26 lat poślubił pannę Walentynę Kruszewską, liczącą 16 lat, córkę Walentego i Małgorzaty Kruszewskich, zamieszkałą z rodzicami w Korzeszynku. Świadkami ślubu byli Andrzej Malinoski, owczarz, liczący 34 lata, oraz Kazimierz Lewicki, borowy, liczący 50 lat, obaj zamieszkali w Żydowie. Akt podaje cenną informację dotyczącą miejsca urodzenia Łukasza, którym była wieś Koneck³³ położona w okolicach Włocławka, skąd mogli się wywodzić Chylińscy. Gdy 25 stycznia 1828 r. zmarła w wieku dwóch lat w Korzeszynku ich córka Marianna, Łukasz i Walentyna Chylińscy zostali określani jedynie jako „pracowici”³⁴.

W metrykach początku XIX w. w Lubrańcu rzadko pojawia się nazwisko Badowski. W Lubrańcu 14 lipca 1816 r., w wieku 25 lat, panna Agnieszka Badowska poślubiła kawalera Stanisława Jendrzejewskiego, parobka, liczącego również 25 lat, zamieszkałego we wsi Krowicach. Status małżonka sugeruje równie ubogie pochodzenie jego wybranki. Wspomniana Agnieszka, córka Józefa i Agnieszki Badowskich, zamieszkała z matką w Krowicach, urodziła się około 1791 r. w parafii Wieniec położonej w okolicach Włocławka³⁵. Miejsce jej urodzenia również stanowi wskazówkę do poszukiwań krewnych w linii żeńskiej A. Chylińskiego.

Ojciec A. Chylińskiego Jan był jak wielu innych mieszkańców Lubrańca majstrem kunsztu szewskiego (1809, 1811, 1820). Mieszkał w domu numer 20 (1809) i 84 (1811). Jego status społeczny był określany kwalifikatorem stanowym: „uczciwy” (1800, 1805, 1806, 1817) oraz „sławetny” (1802, 1809, 1820). Był zatem jako rzemieślnik przedstawicielem drobnomieszczaństwa. Jego nazwisko zapisywano też w formie Hyliński (1805) i Chyleński (1820). Jan Chyliński zmarł w Lubrańcu 4 czerwca 1828 r. w wieku 54 lat. Zgon zgłosił jego młodszy syn Stanisław oraz Jan Stankoski, liczący 41 lat, organista, obaj zamieszkali w Lubrańcu, określani jako niepiśmienni³⁶. Jan urodził się zatem około 1774 r., co potwierdza również metryka jego ślubu.

³³ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 14, nr 4.

³⁴ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 17, nr 15 s. 185.

³⁵ APToW, ASC Lubraniec, sygn. 19, nr 4.

³⁶ ADWł, sygn. KM par. Lubraniec 19, nr 59, s. 100; *ibidem*, sygn. KM par. Lubraniec 17, nr 49, s. 187.

Śmierć ojca zbiegła się w czasie z otrzymaniem przez A. Chylińskiego pierwszej parafii w administrację, co pozwoliło pierworodnemu przejąć obowiązki seniora rodu i zabezpieczyć byt materialny najbliższymi. Przymuszczałnie rodzina przeniosła się wówczas do Przystajni koło Częstochowy, gdzie A. Chyliński został – jak wspomniano – komendarzem.

Siostra Franciszka Cholewińska i jej potomstwo

W Przystajni Franciszka mieszkała z bratem A. Chylińskim, który pobłogosławił tam jej ślub 21 lutego 1830 r. Jej wybrankiem został liczący 27 lat kawaler Leopold Cholewiński³⁷, urodzony w Kielcach, zamieszkały w Pankach, syn Cyriaka i Józefy z Latosińskich Cholewińskich mieszkających w Kielcach. Nupturienci podpisali akt ślubu wraz ze świadkami, którymi byli liczący 52 lata „wielmożny” Józef Szafranski, posesor wsi Przystajń, tamże zamieszkały, oraz liczący 40 lat Franciszek Francke, kasjer, zamieszkały we wsi Panki³⁸.

Pochodzący z okolicy L. Cholewiński został zapoznany niewątpliwie dzięki prestiżowi, jakim się cieszył lokalny administrator parafii. Franciszka osiadła wraz z mężem w pobliżu prebend brata. Przyszli tam na świat Cholewińscy, siostrzeńcy A. Chylińskiego. We wsi Panki w parafii Truskolasy urodzili się:

1) 18 grudnia 1830 r. Marian Edward Adam, który przyjął chrzest 26 grudnia, a jego rodzicami chrzestnymi zostali „wielmożny” Edward Miączyński, wojewodzie, dziedzic wsi Miedzna, i „jaśnie wielmożna” Bogumiła Brzozowska sędzina, dziedziczka wsi Waleńczowa. Świadkami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Franciszek Hyra, liczący 50 lat, oraz Walenty Glinka, liczący 32 lata, gospodarze zamieszkali w Pankach³⁹.

2) 18 grudnia 1830 r. Marianna Apolonia, która przyjęła chrzest 26 grudnia, a jej rodzicami chrzestnymi zostali „wielmożny jegomość” ks. Adam Sadowski, dziekan częstochowski, proboszcz parafii Kłobuck, oraz „wielmożna jegomość pani” Apolonia Strzelecka, posesorka wsi Waleńczowa. Świadkami wymienionymi

³⁷ Nazwisko zapisywano również w formie Holewiński.

³⁸ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej [dalej: AACz], sygn. KM 1646, Akt ślubu nr 9 z 1830 r.

³⁹ Archiwum Państwowe w Częstochowie [dalej: APCz], ASC Truskolasy, sygn. 72, Akt urodzenia nr 265.

w akcie urodzenia byli niepiśmienni Franciszek Hyra, liczący 50 lat, oraz Walenty Glinka, liczący 32 lata, gospodarze zamieszkali w Pankach⁴⁰.

3) 8 marca 1832 r. Sabina Aleksandra, która przyjęła chrzest 30 września, a jej rodzicami chrzestnymi zostali „wielmożny” Aleksander Kołaczkowski oraz „jaśnie wielmożna” generałowa Konstancja Blumer⁴¹. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli piśmienni Tomasz Spalikowski, zastępca wójta gminy Panki, liczący 32 lata, oraz Bogumił Vogtmann⁴², liczący 42 lata, zamieszkali w Pankach⁴³.

4) 14 kwietnia 1833 r. Jadwiga Waleria, która przyjęła chrzest z wody 5 maja, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Tomasz i Franciszka małżonkowie Spalikowscy. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli piśmienni Tomasz Spalikowski, zastępca wójta gminy Panki, liczący 32 lata, oraz Karol Paciorkowski, liczący 30 lat, właściciel „sołtystwa”, zamieszkali w Truskolasach⁴⁴.

5) 20 kwietnia 1835 r. Teofila Bronisława, która przyjęła chrzest w Wąsoszu 5 maja, a jej rodzicami chrzestnymi zostali wuj, ks. A. Chyliński i Sabina Grabowska. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli piśmienni Tomasz Spalikowski, nauczyciel, liczący 37 lat, oraz Tomasz Kasperkiewicz, liczący 26 lat, organista, zamieszkali w Truskolasach⁴⁵.

6) 11 września 1836 r. Kazimierz Tadeusz Jan, który przyjął chrzest z wody w Przystajni 19 września, a jego rodzicami chrzestnymi zostali Sebastian Tomziński oraz Marianna Kaliska. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli piśmienni Bogumił Vogtmann, budowniczy fabryk, liczący 46 lat, oraz Franciszek Ligęza, liczący 37 lat, nauczyciel szkoły, zamieszkali w Pankach⁴⁶.

W 1838 r. Cholewińscy mieszkali we wsi Wąsosz, a w 1839 r. w mieście Iwanowicach.

⁴⁰ APCz, ASC Truskolasy, sygn. 72, Akt urodzenia nr 266.

⁴¹ Konstancja Bonin-Sławianowska, córka Jana i Michaliny z Bielińskich, wdowa po generale Ignacym Aleksandrze O'Blumer (1773–1830), przeciwniku powstania listopadowego.

⁴² Inne wersje nazwiska: Bogumił Fogtman, G[otlib] Voglmann.

⁴³ APCz, ASC Truskolasy, sygn. 76, Akt urodzenia nr 159.

⁴⁴ APCz, ASC Truskolasy, sygn. 78, Akt urodzenia nr 96.

⁴⁵ APCz, ASC Truskolasy, sygn. 82, Akt urodzenia nr 243.

⁴⁶ APCz, ASC Truskolasy, sygn. 84, Akt urodzenia nr 250.

7) W latach 1837–1840 przyszedł na świat ich kolejny syn Jan⁴⁷.

W parafii Konopiska we wsi Trzepizurach urodził się następnie:

8) 12 grudnia 1841 r. Władysław Tomasz, który przyjął chrzest 18 grudnia, a jego rodzicami chrzestnymi zostali Henryk Kaden, zawiadowca wielkiego pieca, i Marianna [V Calgier]. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Antoni Cierpiął, rolnik, liczący 46 lat, i Grzegorz Kajas, wyrobnik, liczący 41 lat, zamieszkali we wsi Trzepizury⁴⁸.

W parafii i mieście Kłobuck urodzili się najmłodsi Cholewińscy:

9) 5 sierpnia 1845 r. Emilia Aleksandra, która przyjęła chrzest 16 grudnia, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Nepomucen Lewański, miejscowy wikariusz, i pani Eleonora Daleszyńska. W ceremonii asystowali Feliks Próchnicki i Józefa Majewska, zamieszkali w Kłobucku. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Marcin Sosmowski, liczący 55 lat, i Antoni Lupczyński, liczący 21 lat, obywatele rolnicy, zamieszkali w Kłobucku⁴⁹.

10) 8 września 1847 r. Marianna Józefa, która przyjęła chrzest 3 października, a jej rodzicami chrzestnymi zostali „pan” Tadeusz Kołaczkowski i panna Jadwiga Kołaczkowska, zamieszkali we wsi Kamyk. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Józef Karkutkiewicz, złotnik, liczący 60 lat, i Piotr Lubczyński, rolnik, liczący 25 lat, zamieszkali w Kłobucku. W akcie zapisano, że dziecko chrzcił ks. Ignacy Jarnuszkiewicz, kanonik kaliski, proboszcz kłobucki⁵⁰.

Pięć lat po narodzinach ostatniego dziecka małżonkowie Cholewińscy nadal mieszkali w Kłobucku. Urządzili wówczas śluby dwójce starszych dzieci. W Zadzimiu 17 października 1852 r. licząca 19 lat Sabina, jako panna we wsi Ralewicach „we dworze w służbie zostająca”, poślubiła liczącego 26 lat kawalera Michała Nowackiego, „gorzelanego” we wsi Ralewicach „na służbie zostającego”, urodzonego we wsi Góra, syna Kazimierza Nowackiego, „gorzelanego” we wsi Stolcu, i zmarłej Józefy z Kowalskich. Nupturienci podpisali akt wraz ze świadkami, którymi byli Józef Chrzanowski, propinator, liczący 42 lata, oraz Józef Skrzypiński, „gorzelany”, liczący 37 lat⁵¹.

⁴⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi – Oddział w Sieradzu [dalej: APŁoS], Akta notariusza J. Sikorskiego w Szadku, sygn. 8, nr 212 z 1862 r.

⁴⁸ AACz, sygn. KM 4639, Akt urodzenia nr 115 z 1841 r.

⁴⁹ AACz, sygn. KM 4716, Akt urodzenia nr 343 z 1845 r.

⁵⁰ AACz, sygn. KM 4717, Akt urodzenia nr 196 z 1847 r.

⁵¹ Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], ASC Zadzim, sygn. 68, Akt ślubu nr 18.

W Wieluniu 18 lutego 1852 r. liczący 21 lat Marian Cholewiński, jako kawaler zamieszkały w Wieluniu, poślubił Monikę Baranowską, liczącą 20 lat, córką Józefa i Małgorzaty Baranowskich, urodzoną i zamieszkałą w Wieluniu z rodzicami. Nupturienci zawarli umowę przedślubną 1 lutego 1852 r. w domu ojca panny (numer 17). Podpisali akt ślubu wraz z drugim świadkiem, Rudolfem Zazońskim, chirurgiem, liczącym 31 lat, zamieszkałym w Wieluniu. Pierwszy świadek Andrzej Kluszczyński, obywatel, zamieszkały w Wieluniu, liczący 45 lat, był niepiśmienny⁵².

Wuj dzieci Cholewińskich A. Chyliński chrzczył i był chrzestnym siostrzeńca Teofila Bronisława w Wąsoszu 5 maja 1835 r. oraz chrzczył Kazimierza Tadeusza Jana 19 września 1836 r. w Przystajni. Wśród chrzestnych i świadków Cholewińskich znajdują się przedstawiciele lokalnej szlachty i ziemiaństwa: posesorowie, dziedzice wsi, określani jako „jaśnie wielmożni”, „wielmożni”, z urzędniczymi koneksjami (wojewódzic, sędzina); właściciel „sołtystwa”; lokalna inteligencja – nauczyciele oraz urzędnicy niższego szczebla – zastępcy wójta, kasjer; fachowcy – budowniczy fabryk, zawiadowca wielkiego pieca, złotnik oraz duchowni – dziekan, administrator, wikariusz; organista oraz osoba z wyższej sfery towarzyskiej, generałowa Konstancja Blumer. Świadcami zaś byli też niepiśmienni chłopi: gospodarze, rolnik, wyrobnik, obywatele-rolnicy, mieszczanie jako osoby w większym stopniu przypadkowe niż starannie dobrani chrzestni. Krağ towarzyski siostry księdza składał się zatem głównie z przedstawicieli lokalnych elit, co poza pozycją brata należało też wiązać z relacjami wynikającymi z posad jej męża.

Szwagier A. Chylińskiego, Leopold Cholewiński występuje jako „urodzony” w latach 1830, 1833, 1838; „jegomość pan”, urzędnik w górnictwie krajowym w 1829 r.⁵³, magazynier Hut Żelaznych Rządowych Pankowskich w 1830 r.; magazynier dozorstwa Pankowskiego w 1833 r.; archiwista Komisji Wojewódzkiej Województwa Kaliskiego w 1835 r.; zastępca wójta gminy Panki w 1836 r.; były zastępca wójta gminy Panki w 1838 r.; były urzędnik górniczy w 1841 r. i 1845 r.; „z własnych funduszów się utrzymujący” w 1847 r.; wójt gminy Kiedrzyn w 1852 r. Spośród wymienionych pozyskanie stanowiska archiwisty było zapewne największym osiągnięciem L. Cholewińskiego.

⁵² APŁ, ASC Wieluń, sygn. 110, Akt ślubu nr 13.

⁵³ APCz, ASC Przystajń, sygn. 59, k. 12.

Siostra Salomea Walewska i jej potomstwo

Na plebanii w Wąsoszu A. Chyliński w 1833 r. zamieszkał z rodzeństwem Stanisławem i Salomeą⁵⁴ oraz matką. Młodszy brat mógł pomagać duchownemu w prowadzeniu kancelarii. Pięć lat później A. Chyliński pobłogosławił ślub wspomnianej młodszej siostry. W Wąsoszu 14 listopada 1838 r. 21-letnia Salomea, jako panna, poślubiła liczącego 18 lat kawalera Tadeusza Łukasza Walewskiego, urodzonego i zamieszkałego w Wąsoszu. Wybranek był synem nieżyjącego już wówczas Antoniego Walewskiego, podsędka powiatu radomskiego, i Ewy z Załuskich. Nupturienci podpisali akt wraz z A. Chylińskim, matką pana młodego, świadkami, którymi byli „wielmożny” Wojciech Janiszewski, dzierżawca wsi rządowej Wąsosz, liczący 51 lat, oraz L. Cholewiński⁵⁵. Salomea była starsza od T. Walewskiego o trzy lata. Miejsce pracy i status brata wpłynęły na ożenek Salomei z pochodzącym z zapewne dość dobrego domu kawalerem. Nazwisko i urząd ojca pana młodego sugerują pochodzenie szlacheckie. Możliwe, że na szybką decyzję 18-letniego kawalera wpłynął odpowiedni posag panny młodej, dotąd będącej niewątpliwie na utrzymaniu brata. Początkowo Salomea osiadła wraz z mężem w parafii brata, gdzie we wsi Wąsosz przyszła na świat pierworodna córka:

1) 14 sierpnia 1839 r. Konstancja Waleria, która przyjęła chrzest 16 sierpnia, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Andrzej Zabłocki i ciotka dziecka Franciszka Cholewińska z Iwanowic. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli wspomniany Andrzej Zabłocki, nauczyciel szkoły elementarnej w Wąsoszu, liczący 37 lat, oraz Józef Idzikowski, organista, liczący 21 lat, zamieszkali w Wąsoszu. Tadeusz Walewski, A. Zabłocki podpisali akt wraz z A. Chylińskim, który ochrzcił siostrzenicę⁵⁶.

Następnie, być może w związku z poszukiwaniem pracy, Walewscy się przeprowadzili⁵⁷. W 1846 r. mieszkali w parafii Truskolasy, gdzie poprzednio (w latach 1830–1836) przebywali Cholewińscy. We wsi Truskolasy urodziły się Walewskim kolejne dzieci:

⁵⁴ S. Zabraniak, *op. cit.*, s. 213.

⁵⁵ APCz, ASC Wąsosz, sygn. 53, Akt ślubu nr 13.

⁵⁶ APCz, ASC Wąsosz, sygn. 54, Akt urodzenia nr 38.

⁵⁷ Z okresu z pięciu lat brak danych dotyczących potomstwa Walewskich, stąd jest ono zapewne niekompletne.

2) 12 marca 1846 r. Leon Teodor, który przyjął chrzest 30 sierpnia, a jego rodzicami chrzestnymi zostali Feliks Zagórowski i Karolina Kasinowska, w asystencji Józefy Zagórowskiej i Michała Kasinowskiego. Świadkami wymienionymi w akcie urodzenia byli Szymon Młynczyk, liczący 42 lata, i Jakub Pacierpnik, liczący 38 lat, gospodarze zamieszkali w Truskolasach⁵⁸. Następnie Walewscy przeprowadzili się na północny zachód w okolice Wieruszowa do parafii Czastary, gdzie w osadzie Ławki rodziły się ich kolejne dzieci:

3) 13 maja 1848 r. Teodozja, która przyjęła chrzest 20 maja, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Feliks Tomaszewski, podleśny, i Marianna Michalska, panna z Przywar. Świadkami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Józef Siwek⁵⁹, liczący 35 lat, i Józef Forman, liczący 40 lat, gospodarze zamieszkali we wsi Krajanki⁶⁰.

4) 29 maja 1850 r. Marianna, która przyjęła chrzest 30 maja, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Jan i Teresa Bidzińscy z Wieruszowa. Świadkami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Andrzej Lipieta, liczący 40 lat, i Błażej Naciskała, liczący 45 lat, gospodarze zamieszkali we wsi Czastary⁶¹.

5) 28 lutego 1852 r. Aleksander Roman, który przyjął chrzest 29 lutego, a jego rodzicami chrzestnymi zostali Jan Kozłowski z Wróblewa i Wiktoria Michalska. Świadkami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Jan Preder, liczący 40 lat, i Marcei Płószka, liczący 23 lata, gospodarze zamieszkali we wsi Czastary⁶².

6) 1 czerwca 1854 r. Antonina Paulina, która przyjęła chrzest 8 czerwca, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Franciszek Czaykowski i Józefa Czaykowska. Świadkami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Józef Siwek, liczący 35 lat, i Tomasz Dudek, liczący 50 lat, gospodarze zamieszkali we wsi Krajanki⁶³.

7) 25 kwietnia 1857 r. Nepomucena Joanna, która przyjęła chrzest 20 maja, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Jana Michalski i panna Anna Michalska z wsi Czastary. Świadkami wymienionymi

⁵⁸ APCz, ASC Truskolasy, sygn. 104, Akt urodzenia nr 131.

⁵⁹ Nazwisko zapisano również w formie Siwik.

⁶⁰ APL, ASC Czastary, sygn. 90, Akt urodzenia nr 15.

⁶¹ APL, ASC Czastary, sygn. 93, Akt urodzenia nr 17.

⁶² APL, ASC Czastary, sygn. 95, Akt urodzenia nr 12.

⁶³ APL, ASC Czastary, sygn. 98, Akt urodzenia nr 48.

w akcie urodzenia byli wspomniani Jan Michalski, wójt gminy Czastary, liczący 53 lat, i niepiśmienny Franciszek Duda, gospodarz czynszowy, liczący 52 lata⁶⁴.

8) 21 stycznia 1859 r. we wsi Czastary Agnieszka, która przyjęła chrzest 28 stycznia, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Ignacy Michalski i Joanna Bęczkowska. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Jan Grzegza, liczący 56 lat, i Wojciech Galiński, liczący 48 lat, czynszownicy zamieszkali we wsi Czastary⁶⁵.

9) 4 lipca 1861 r. we wsi Czastary Emilia Felicjanna, która przyjęła chrzest 7 lipca, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Kazimierz Michalski i Marianna Michalska. Świadcami wymienionymi w akcie urodzenia byli niepiśmienni Fabian Ochendzan, gospodarz, liczący 46 lat, zamieszkały we wsi Przywary, i Walenty Siwek, gospodarz, liczący 43 lata, zamieszkały we wsi Czastary⁶⁶.

Mimo że Walewscy mogli pochodzić z zubożałej szlachty, Antoni i jego syn Tadeusz nie zostali odnotowani wśród legitymowanej szlachty⁶⁷. Walewscy nie dbali o odpowiednią asystę podczas najważniejszych wydarzeń rodzinnych, stąd ich krąg towarzyski przedstawia się dużo skromniej niż Cholewińskich. Wśród świadków początkowo występują „wielmożny” i dzierżawca wsi oraz nauczyciel. Po oddaleniu się małżonków od rezydencji brata-duchownego status świadków/chrzestnych jest niższy. Pojawiają się wśród nich: wójt gminy, organista, zapewne współpracownik – podleśny, ale przede wszystkim w większości okoliczni chłopci, niepiśmienni gospodarze, czynszownicy, zwłaszcza że T. Walewski sam nim został.

⁶⁴ APL, ASC Czastary, sygn. 102, Akt urodzenia nr 21.

⁶⁵ APL, ASC Czastary, sygn. 105, Akt urodzenia nr 4.

⁶⁶ APL, ASC Czastary, sygn. 109, Akt urodzenia nr 53.

⁶⁷ *Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa*, Warszawa 1851, s. 264–265; *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, oprac. E. Sęczys, Warszawa 2000, s. 739–741. Nie występują w herbarzu: *Złota księga szlachty polskiej*, oprac. T. Żychliński, R. I, Poznań 1879, s. 343–346; *ibidem*, R. II, Poznań 1880, s. 408; *ibidem*, R. III, Poznań 1881, s. 301–302; *ibidem*, R. IV, Poznań 1882, s. 402–409; *ibidem*, R. V, Poznań 1883, s. 377–380. Nie wymienia ich też M. Kobierecki, *Walewscy herbu Kolumna w XVII–XVIII wieku. Genealogia. Majętności. Działalność publiczna*, Łódź 2008, s. 350–354.

Występuje on jako „urodzony” w 1838 i 1839 r.; podsędkiewicz w 1839 r.; strażnik lasów rządowych w 1846 i 1848 r.; strażnik celny graniczny w 1850 r.; sekwestrator skarbowy w 1852 r.; posiadacz osady leśnej Ławki w 1854 r.; cząstk[owy] dzierżawca „posady” leśnej Ławki należącej do Czastar w 1857 r.; czynszownik we wsi Czastary w 1859 r.; osadnik z Ławek w 1861 r.; właściciel osady w Czastarach w 1862 r.⁶⁸

W latach czterdziestych i pięćdziesiątych XIX w., zapewne po uzyskaniu finansowej samodzielności, drogi rodzeństwa się rozchodzą. Andrzej Chyliński osiadł w Męce, Cholewińscy pozostali w Kłobucku (około 80 km w linii prostej od Męki), nieco bliżej, w Czastarach (około 50 km w linii prostej od Męki) zamieszkali Walewscy.

Matka i brat Stanisław

Na ostatniej placówce w Męce A. Chyliński mieszkał z matką. Andrzej Chyliński zmarł tam 17 czerwca 1862 r. w wieku, jak podaje akt zgonu, 63 lat⁶⁹, choć według ukończonych liczył 62 lata. Świadcami wymienionymi w akcie zgonu byli Jakub Nowakowski, organista z Męki, liczący 53 lata, i Walenty Pawlik, rolnik z Męki, liczący 50 lat. Śmierć matki 19 czerwca 1862 r. w Męce, zaledwie dwa dni po zgonie syna, zapewne nie była przypadkowa. Mariana Chylińska zmarła jako wdowa w wieku, jak podaje akt zgonu, 80 lat, choć według aktu ślubu mogła dożyć 82 lat. Świadcami wymienionymi w akcie jej zgonu byli niepiśmienni Franciszek Węgnorowski, kościelny z Męki, liczący 30 lat, i Walenty Pawlik, rolnik z Męki, liczący 50 lat. Niestety zabrakło osoby, która mogłaby podać spisującemu akt zgonu bliższe informacje o pochodzeniu zmarłej⁷⁰.

Brat zmarłego Stanisław Chyliński był już w tym czasie (1862) właścicielem osady we wsi Janiszewice⁷¹. Dopiero jednak po śmierci księdza, licząc już 54 lata, zdecydował się na ślub. W Zduńskiej Woli 25 maja 1863 r. poślubił liczącą 19 lat pannę Franciszką Szippel, córkę tkaczy Ferdynanda i Julianny z Janowskich małżonków Szippel, urodzoną i zamieszkałą z rodzicami w Zduńskiej Woli.

⁶⁸ APŁoS, Akta notariusza J. Sikorskiego w Szadku, sygn. 8, nr 212 z 1862 r.

⁶⁹ APŁ, ASC Męka, sygn. 112, Akt zgonu nr 43.

⁷⁰ *Ibidem*, Akt zgonu nr 44.

⁷¹ APŁoS, Akta notariusza J. Sikorskiego w Szadku, sygn. 8, nr 212 z 1862 r.

Nupturienci zawarli dwa dni wcześniej, 23 maja 1863 r. intercyzę przed notariuszem szadkowskim J. Zborowskim. Świadcami ślubu byli obywatele zamieszkali w Zduńskiej Woli, Józef Wilczyński, liczący 45 lat, i Augustyn Michalski, liczący 55 lat. Wybranka była bardzo młoda i niepiśmienna. Stanisławowi Chylińskiemu zapewne wystarczały lokalne więzi z napływowymi rzemieślnikami, bo i on sam się zaliczał do napływowej ludności, o pochodzeniu rzemieślniczym. Stanisław zapewne w wyniku podziału spadku mógł przejąć nieruchomość w postaci osady w Janiszewicach⁷² po swej matce oraz fundusze po zmarłym rok wcześniej bracie⁷³. Poprawa sytuacji finansowej pozwoliła mu na zabezpieczenie bytu ewentualnego potomstwa.

Zatarcie pochodzenia z niższego stanu

W metryce chrztu A. Chylińskiego z roku 1799 zostało zamazane i wytarte miejsce na około cztery wyrazy ($\frac{2}{3}$ linijki tekstu), obok dopisane „Filus”, a nad brakującym tekstem zapisano „Fam[atus] Joannis et Marianne Chylińskich Con[jugum] Leg[itimorum]”⁷⁴. Wytarte wyrazy zapewne dokumentowały przedślubne pochodzenie A. Chylińskiego. Informację o tym usunięto zatem z zapisu chrztu, by nie ciążyła na osobie późniejszego duchownego.

Prestiż rodziny podniósł niewątpliwie sam A. Chyliński, będąc administratorem kolejnych probostw. Jako duchowny stał się przedstawicielem lokalnych elit funkcjonujących w zasięgu parafii, których był duszpasterzem. W akcie zgonu Chylińskiego podano, że był synem obywateli miasta Lubrańca⁷⁵. Jego brat Stanisław Chyliński, chcąc podnieść status rodziny, w akcie ślubu określił rodziców jako właścicieli folwarku⁷⁶, a siebie jako właściciela cząstkowego zamieszkałego we wsi Janiszewice⁷⁷. W akcie zgonu samego S. Chylińskiego z 1876 r. podano, że jego rodzice byli właścicielami wsi⁷⁸.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Szerzej o majątku zmarłego księdza por. P. Szkutnik, *Inwentarz ruchomości z 1862 r. ks. Andrzeja Chylińskiego proboszcza parafii Męka w dekanacie sieradzkim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2020, t. CXIV, s. 371–386.

⁷⁴ Legalni małżonkowie.

⁷⁵ APŁ, ASC Męka, sygn. 112, Akt zgonu nr 43.

⁷⁶ Większość folwarków w okolicach Lubrańca była własnością polskiego ziemiaństwa. Por. W. Kubiak, *op. cit.*, s. 174.

⁷⁷ APŁ, ASC Zduńska Wola, sygn. 96, Akt ślubu nr 29.

⁷⁸ APŁ, ASC Zduńska Wola, sygn. 114, Akt zgonu nr 37.

Wpływ na ten zapis mieli zapewne najbliżsi zmarłego, którzy znacznie „wzbogacili” tym samym przeszłość rodu.

W dokumentacji stanu cywilnego, którą A. Chyliński prowadził, starał się podnieść rangę pochodzenia swoich bliskich. W aktach ślubu siostr Franciszki z 1830 r. oraz Salomei z 1838 r. wpisał, że są one „urodzone”, co sugeruje pochodzenie szlacheckie. Podobny kwalifikator wpisał przy nazwiskach ich mężów. Określenie to pojawia się również w akcie urodzenia siostrzenicy Franciszki z 1833 r.

Dokonano również zmian we wcześniejszych metrykach łacińskich chrztu rodzeństwa Chylińskich, konkretnie: w zapisach dotyczących ich stanu społecznego. Korekty są również dokonane w metrykach młodszego rodzeństwa, prawdopodobnie z pominięciem tych dzieci, które nie dożyły wieku dojrzałego, stąd nie starały się o poprawę swego statusu. W metryce chrztu Stanisława z 1806 r. został zamazany kwalifikator stanowy, choć widać jego fragmenty, tj. dużą literę „H” i długie „s”, co pierwotnie stanowiło określenie „Honestus”. Obok dopisano „[Dener]”, co ma zapewne oznaczać „Dominus” lub „Generosus”, czyli „pan” lub „urodzony”. W metryce chrztu Franciszki z 1809 r. określnik „Fam[atus]” przerobiono przez dopisanie liter na zapewne „Dominus”. W metryce chrztu Salomei z 1817 r. „honestor[um]” przeprowadzono na najprawdopodobniej „Dominus”. W metryce chrztu z 1820 r. Józefa „Fam[atus]” przeprowadzono na „Domin[us]”. Kwalifikator „Dominus” był stosowany na określenie statusu duchownych⁷⁹ lub zamożnych, pełniących urzędy mieszczan⁸⁰, lub też jako jeden z kilku określników szlachcica.

Zmian w metrykach łacińskich dokonywano ciemnym atramentem, cienko piszącym piórem. W aktach cywilnych korekt dokonano jedynie w akcie zgonu ojca księdza z 1828 r. Wpisano tam w miejsce wytartych słów, po nazwisku jego syna Stanisława Chylińskiego, jako świadka oraz zmarłego określenie „obywatel” grubymi, ciemnymi literami, odróżniającymi się od tekstu pierwotnego. Obywatelom określano wówczas właściciela posesji w mieście lub osobę zasłużoną⁸¹.

⁷⁹ W.P. Właźlak, *Dzieje kościelne Pajęczna*, Pajęczno 2005, s. 208.

⁸⁰ Ł. Truściński, *Przedstawiciel elity Grodziska Wielkopolskiego, podwójci Maciej Hanyk, w świetle jego testamentu z 1712 r.*, [w:] *Spółeczeństwo staropolskie. Seria nowa*, t. V (*Spółeczeństwo a elity*), red. A. Karpiński, Warszawa 2018, s. 274.

⁸¹ W. Cabań, *Struktura społeczno-zawodowa ludności Kielc w latach 1832–1862 w świetle akt stanu cywilnego*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1987, t. VI, s. 116.

Rozpoznany i przedstawiony już status rodziców księdza powoduje, że pochodzenie Chylińskich ze stanu szlacheckiego⁸² budzi wątpliwości. Falszerstwa metryk szczególnie często pojawiały się w pierwszej połowie XIX w., gdy rządy zaborcze legitymowały szlachtę, co stanowiło motywację do korygowania/dopisywania określników stanowych w metrykach⁸³. Chylińscy herbu Jastrzębiec legitymowali się ze szlachectwa (Antoni syn Feliksa z synami)⁸⁴, jednak nie ma wśród szlachty opisywanych Chylińskich z Lubrańca.

Alegata ślubu siostry księdza Franciszki nie zawierają odpisu jej chrztu, a jedynie wypis z 22 sierpnia 1829 r. metryki chrztu jej męża Leopolda Chylińskiego z 15 listopada 1802 r., który zawiera skrócone określenie statusu stanowego jego rodziców, tj. „H[onestus]”, czyli „uczciwy”⁸⁵. Cholewińscy, spowinowaceni przez małżeństwo z Chylińskimi, mieli zatem pochodzenie mieszczańskie. Odpis metryki łacińskiej chrztu Salomei wydany przez proboszcza parafii Lubraniec Walentego Jórkiewicza 3 stycznia 1834 r. w ogóle nie zawiera kwalifikatora określającego stan Chylińskich. Ekstrakt ten posłużył następnie jako alegata⁸⁶ do aktu ślubu Salomei zawartego cztery lata później, gdzie jak wspomniano, określono ją jako „urodzoną”.

Zmiana kwalifikatorów stanowych w łacińskich metrykach Chylińskich została być może dokonana w późniejszym okresie. Nie wykorzystano jej bowiem jako dowodów pochodzenia w alegatach siostr księdza. Zmodyfikowana treść metryk mogła jednak posłużyć do wydania ekstraktów wykorzystanych do innych celów.

Osoby pochodzenia mieszczańskiego poruszające się w kręgach dworskich miały poczucie swej niższej pozycji w stratyfikacji społeczno-towarzyskiej, co niewątpliwie było powodem zabiegów o uszlachcenie⁸⁷. Drogą legalną próbował pozyskać w latach 1825–1828 klejnot szlachecki, zapewne znany A. Chylińskiemu osobiście, mieszczanin z Lubrańca Jan Henryk Kühn, jeden z urzędników miejskich⁸⁸. W staraniach o podniesienie swego statusu

⁸² S. Zabraniak, *op. cit.*, s. 133.

⁸³ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, s. 34.

⁸⁴ *Spis szlachty...*, s. 31; *Szlachta wylegitymowana...*, s. 92–93.

⁸⁵ APCz, ASC Przystajń, sygn. 59, k. 11.

⁸⁶ APCz, ASC Wąsosz, sygn. 89, k. 8.

⁸⁷ J. Jedlicki, *Klejnot i bariery społeczne: przeobrażenia szlachectwa polskiego w schyłkowym okresie feudalizmu*, Warszawa 1968, s. 275.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 279.

rodzina Chylińskich nie była zatem wyjątkiem. Mieszczanie, wchodząc w stan duchowny, mogli osiągnąć wyższy pułap społeczny niż ten dotąd posiadany. Status ugruntowany był uposażeniem w posłudze kapłańskiej oraz prestiżem w katolickim społeczeństwie⁸⁹. Rodziło to potrzebę podniesienia rangi również najbliższych duchownego.

Podsumowanie

Andrzej Chyliński był przedstawicielem szeregowego duchowieństwa parafialnego. Nie osiągnął wyższych godności kapłańskich w administracji kościelnej, zostając pod koniec życia proboszczem i kanonikiem honorowym. Kariera księdza wpływała na losy jego rodzeństwa. W jej wyniku rodzina, pochodząca z północy diecezji kujawsko-kaliskiej, zdecydowała się przenieść do jej południowej części. Migracje wytyczały translokaty kapłana, za którym podążali krewni. Przebywanie wokół administratora parafii pozwoliło jego bliskim na kontakty z przedstawicielami lokalnych elit. Poznani na miejscu kawalerowie, mający perspektywę przynajmniej urzędniczej kariery w administracji niższego szczebla, stali się szwagrami księdza. Znajomi rodziny występowali jako chrzestni lub świadkowie. Wśród nich szlachta: posesorowie, z urzędniczymi koneksjami (wojewodzie, sędzina); inteligencja: nauczyciele, urzędnicy, fachowcy; duchowni, mieszczenie-obywatele oraz niepiśmienni chłopci. Dobór niektórych chrzestnych, jak K. Blumel, może świadczyć o przejawianym lojalizmie w tym prowincjonalnym ziemiańsko-urzędniczym środowisku. Franciszka poślubiła L. Cholewińskiego, który był archiwistą komisji wojewódzkiej, a potem wójtem gminy. Salomea poślubiła T. Walewskiego, który był strażnikiem celnym, a z czasem stał się właścicielem osady na wsi. Miejsce pracy ich brata – księdza zadecydowało o wyborze miejsca zamieszkania i partnerów życiowych, a także pozwoliło na awans społeczny związany ze zgromadzeniem odpowiednich środków na zakup nieruchomości.

---

⁸⁹ D. Olszewski, *Struktura społeczna duchowieństwa diecezji kielecko-kra-kowskiej (1835–1864)*, [w:] *Spółczeństwo polskie XVIII i XIX wieku. Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, t. VI, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1974, s. 132; P. Szkutnik, *Duchowieństwo dekanatu szadkowskiego w roku 1835*, „Biuletyn Szadkowski” 2007, t. VII, s. 50.

Siostry księdza niejednokrotnie dopiero po dłuższym czasie od urodzenia chrzcili dzieci, nadając im więcej niż jedno imię, co było zwyczajem sfer wyższych, odróżniającym się od praktyki chrzczenia dzieci chłopskich⁹⁰. Dokumentacja metrykalna dowodzi drobnomieszczańskiego pochodzenia rodziny, w tym przedślubnego samego duchownego. W późniejszej dokumentacji rodzeństwo księdza jest określane kwalifikatorem stanowym „urodzony”, jednak akt ślubu rodziców księdza ujawnia ich niższą pozycję – „honestus”, czyli „uczciwy”. Ojciec księdza był rzemieślnikiem, stąd można przyjąć, że należał do drobnomieszczaństwa małego miasta, jakim był Lubraniec. Duchowny niewątpliwie wspierał swoją rodzinę, która z czasem usamodzielniała się finansowo, gdy administrował w Męce koło Sieradza. Brat osiadł w pobliskich Janiszewicach koło Zduńskiej Woli, a siostry w okolicach Wielunia i Częstochowy. Spadek, który otrzymali po śmierci brata, niewątpliwie poprawił również ich kondycję finansową, stanowiąc ostatecznie pośmiertne wsparcie duchownego dla najbliższych.

Niniejsze „studium przypadku” jedynie sygnalizuje możliwości badawcze źródeł w zakresie ustalenia powiązań rodzinnych XIX-wiecznego duchownego parafialnego oraz prób wyciągania wniosków wynikających z zależności między statusem duchownego i drogą jego kariery a losami jego najbliższych.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej [AACz]

sygn. KM 1646, KM 4639, KM 4716, KM 4717.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku [ADWł]

sygn. KM par. Lubraniec 2, 2a, 4, 14, 17, 19, 24.

Archiwum Państwowe w Częstochowie [APCz]

Akta stanu cywilnego Przystajń, sygn. 59.

Akta stanu cywilnego Truskolasy, sygn. 72, 76, 78, 82, 84, 104.

Akta stanu cywilnego Wąsosz, sygn. 53, 89.

⁹⁰ L. Dacewicz, *Uwarunkowania socjalno-kulturowe nadawania imion podwójnych w Dekanacie Białystok w II połowie XIX wieku*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2017, t. XVII, s. 170–172, 182.

Archiwum Państwowe w Łodzi [APŁ]

- Akta stanu cywilnego Męka, sygn. 112.
 Akta stanu cywilnego Czastary, sygn. 90, 93, 95, 98, 102, 105, 109.
 Akta stanu cywilnego Wieluń, sygn. 110.
 Akta stanu cywilnego Zadzim, sygn. 68.
 Akta stanu cywilnego Zduńska Wola, sygn. 96, 114.

Archiwum Państwowe w Łodzi – Oddział w Sieradzu [APŁoS]

- Akta notariusza J. Sikorskiego w Szadku, sygn. 8.

Archiwum Państwowe w Toruniu – Oddział we Włocławku [APTóW]

- Akta stanu cywilnego Lubraniec, sygn. 1, 9, 19, 27.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób, wyd. M. Nowodworski, t. X, Warszawa 1877.

Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno domini 1862..., Warszawa [1861].

Ordo divini officii ad usum universi cleri saecularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno bissextili MDCCCXX..., Warszawa [1819].

Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa, Warszawa 1851.

Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861, oprac. E. Sęczys, Warszawa 2000.

Złota księga szlachty polskiej, oprac. T. Żychliński, R. I–V, Poznań 1879–1883.

OPRACOWANIA

Caban W., *Struktura społeczno-zawodowa ludności Kielc w latach 1832–1862 w świetle akt stanu cywilnego*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1987, t. VI, s. 113–132.

Dacewicz L., *Uwarunkowania socjalno-kulturowe nadawania imion podwójnych w Dekanacie Białystok w II połowie XIX wieku*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2017, t. XVII, s. 169–186.

Dworzaczek W., *Genealogia*, Warszawa 1959.

Jedlicki J., *Klejnot i bariery społeczne: przeobrażenia szlachectwa polskiego w schyłkowym okresie feudalizmu*, Warszawa 1968.

Kobierecki M., *Walewscy herbu Kolumna w XVII–XVIII wieku. Genealogia. Majętności. Działalność publiczna*, Łódź 2008.

Kubiak W., *Dzieje Lubrańca*, Toruń 2005.

Kujawski W., *Kościelne dzieje Sieradza*, Włocławek 1998.

- Lewalski K., *Odsłony codzienności. Rzymskokatolickie duchowieństwo parafialne na prowincji Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2019.
- Muznerowski S., *Lubraniec (monografia)*, Włocławek 1910.
- Olszewski D., *Struktura społeczna duchowieństwa diecezji kielecko-krakowskiej (1835–1864)*, [w:] *Spółcezeństwo polskie XVIII i XIX wieku. Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, t. VI, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1974, s. 129–183.
- Szkutnik P., *Duchowieństwo dekanatu szadkowskiego w roku 1835*, „Biuletyn Szadkowski” 2007, t. VII, s. 27–60.
- Szkutnik P., *Inwentarz ruchomości z 1862 r. ks. Andrzeja Chylińskiego proboszcza parafii Męka w dekanacie sieradzkim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2020, t. CXIV, s. 371–386.
- Truściński Ł., *Przedstawiciel elity Grodziska Wielkopolskiego, podwójci Maciej Hanzyk, w świetle jego testamentu z 1712 r.*, [w:] *Spółcezeństwo staropolskie. Seria nowa*, t. V (*Spółcezeństwo a elity*), red. A. Karpiński, Warszawa 2018, s. 263–278.
- Wlazlak W.P., *Dzieje kościelne Pajęczna*, Pajęczno 2005.
- Wlazlak W.P., *Parafia Przenajświętszej Trójcy w Przystajni*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej” 2015–2016, t. VII–VIII, s. 101–102.
- Wlazlak W.P., *Parafia św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy w Wilkowiecku*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej” 2015–2016, t. VII–VIII, s. 127–128.
- Zabraniak S., *Między Wartą a Liswartą. Z dziejów parafii Wąsosz (do 2015 r.)*, Częstochowa 2015.
-

NOTKA O AUTORZE:

Dr Piotr Szkutnik – adiunkt w Katedrze Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: genealogia, historia regionalna, archiwistyka, edytorstwo, demografia historyczna, historia Kościoła katolickiego, prozopografia, biografistyka, źródła audiowizualne.

piotr.szkutnik@uni.lodz.pl